До спеціалізованої вченої ради
Національного університету
«Одеська юридична академія»

м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23

РЕЦЕНЗІЯ
рецензента кандидата юридичних наук, доцента
Горбачової Ірини Михайлівни
на дисертацію Басалюк Наталії Василівни
«Система покарань у кримінальному праві та законодавстві України», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми. Функціонування злагодженої системи покарань дозволяє в процесі призначення покарання особі за вчинене діяння обрати оптимальну та таку, що сприяє досягненню поставлених цілей, міру оцінки ступеня небезпечності діяння та самої особи. Передбачена чинним законодавством України система покарань, з одного боку, є виваженою, з іншого – не позбавлена певних прорахунків, враховуючи ряд факторів: введення до кримінального законодавства України інституту кримінального проступку, що на системі покарань не знайшло свого відображення; передбачену законодавством можливість призначення штрафу за вчинення і кримінальних проступків і злочинів незалежно від ступеня тяжкості, що не дозволяє говорити про конструювання системи від найбільш м'якого покарання до більш суворого; прорахунки при формуванні системи покарань для неповнолітніх осіб; необхідність удосконалення системи каральних заходів з урахуванням європейського вектору країни; та нагальна потреба чіткого відмежування системи покарань від інших заходів кримінально-правового впливу, враховуючи формування багатоколійної системи реагування кримінального законодавства на акти кримінально-протиправної поведінки. Вищевказані фактори обумовлюють необхідність переоцінки існуючої системи покарань, удосконалення існуючих заходів карального впливу в цій системі змістовно, сутнісно, та відпрацювання ефективного

механізму системи покарань щодо злочинів та проступків, відносно повнолітніх та неповнолітніх осіб, чіткого визначення, який з заходів має саме каральний вплив, а який – суто превентивний, та має бути віднесений до інших заходів кримінально-правового впливу і виключений з такої системи. Актуальність дослідження системи покарань за законодавством та правом України обумовлена й впровадженою в 2019 році реформою національного кримінального законодавства, оскільки запропонована Проектом нового Кримінального кодексу система покарань та інших заходів кримінально-правового впливу також викликає дискусію в наукових колах.

Дисертація є першим цілісним дослідженням системи покарань не лише з точки зору історичного виміру і чинного законодавства, а й з погляду юридичного оформлення системи покарань, запропоновану Проектом Кримінального кодексу, за результатами якого представлено низку авторських понять, ідей та висновків, які володіють науковою новизною.

Висновки, рекомендації та пропозиції, які наводить дисертантка є належно обґрунтованими, логічними, та такими, що відповідають необхідному рівню даного виду робіт. Дисертація є завершеною працею, оформленою відповідно до встановлених вимог, а науково-обґрунтовані результати проведеного дослідження у сукупності розв'язують конкретні наукові завдання, що мають суттєве значення як для теорії, так і практики застосування кримінального законодавства в частині функціонування системи покарань щодо проступків та злочинів, щодо повнолітніх та неповнолітніх осіб.

Наукова новизна положень, які виносяться на захист. Ознайомлення зі змістом дисертації дає можливість стверджувати, що сформульовані автором елементи наукової новизни, отримані в ході даного дослідження є доведеними та такими, що несуть у собі низку концептуальних висновків і рекомендацій, які мають теоретичне та практичне значення.

Зокрема, серед наукових ідей, які найбільше привернули увагу, слід виокремити наступні:

- запропоноване визначення наукової конструкції «система покарань» як конструктивної множини видів покарань, яка є втіленням нормативної реакції законодавця на прояви кримінально-протиправної поведінки;
- науково обґрунтована недоцільність формування системи покарань за ієрархічним принципом і можливість відходу від традиційно існуючих теоретичних меж з урахуванням того, що остаточна оцінка ступеню суворості покарання можлива тільки у випадку врахування фактичної суворості індивідуалізованого покарання;
- планомірно-раціональний рівнений процес втілення системи покарань - покарання встановлюються: узагальнено – у типових санкціях; у статтях Загальної частини КК; на рівні диференціації, у статтях Особливої частини КК; на рівні індивідуалізації покарання, що дає право судді коригувати санкцію відповідно до обставин кожного кримінального правопорушення;
- в межах вже відпрацьованої наукової теорії запропоновано власний варіант системи покарань для повнолітніх, неповнолітніх та молодих осіб залежно від вчиненого діяння - за вчинення злочину та проступку;
- додаткова аргументація на користь розвитку положення про необхідність доповнення потенційної системи покарань за злочини (за Проектом Кримінального кодексу) альтернативними ув'язненню видами покарань, зокрема громадськими роботами та обмеженням волі.

Окремої уваги заслуговує емпірична база роботи, яка склала аналіз та узагальнення вітчизняної судової практики в кримінальних провадженнях, рішення ЄСПЛ, матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління та Галузевого державного архіву Служби Безпеки України, статистичні та аналітичні дані судової адміністрації.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки і пропозиції становлять науковий та практичний інтерес і можуть бути використані у:

науково-дослідній діяльності – під час розробки напрямів подальшого вдосконалення кримінального права в частині формування системи покарань; правотворчій діяльності – при підготовці змін і доповнень до чинного законодавства України; в навчальному процесі – під час проведення занять з Кримінального права, Сучасні проблеми кримінального права та кримінально-процесуального права, Сучасні проблеми кримінально-правової охорони особистості; правовиховній діяльності – під час впровадження положень існуючої кримінально-правової ідеології у правосвідомість фахівців та громадян у цілому.

Апробація результатів дослідження. Автором проведена належна апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження викладено у дванадцятьох наукових публікаціях, зокрема чотирьох статтях, які опубліковано у збірниках наукових праць, що входять до переліку фахових видань, затверджених МОН України (1 стаття написана у співавторстві з науковим керівником), одній статті – у науковому періодичному виданні іноземної держави, та семи тезах доповідей на науково-практичних конференціях (одна – у співавторстві з науковим керівником).

Оцінка змісту дисертації. Структурно дисертація складається з анотацій українською й англійською мовами, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які містять шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел (213 найменувань) та додатків.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертації. Втім, не зважаючи на значну кількість визначених позитивних моментів, у дисертації Н.В. Басалюк слід виділити ряд положень, висновків та пропозицій, які носять дискусійний характер і потребують додаткової аргументації здобувачем у процесі публічного захисту, а саме:

1. В питанні визначення штрафу як виду покарання залишилася невизначеною позиція щодо передбаченої ст. 53 КК України можливості визначення розміру штрафу судом, виходячи за межі санкції статті норми Особливої частини, в межах розміру заподіяної

майнової шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, або отриманого внаслідок вчинення кримінального правопорушення доходу. Тим більше, дисертантом зазначається позиція, що заходи реституції та компенсації не наділені характерними функціональними ознаками покарання, тому не можуть стати частиною системи покарань. Як наслідок, виникає питання, чи доцільною є існуюча наразі позиція у визначенні розміру штрафу в межах заподіяної шкоди, що не сприяє, а в більшості випадків – унеможливлює, реституцію та компенсацію, та як вона може співвідноситися з поняттям «типова санкція»? І одночасно виникає питання, чому в якості розрахункової одиниці слід використовувати саме суму в 100 грн, а не більше чи менше, та яким чином такі одинці будуть враховувати інфляційні процеси? Чи взагалі потрібно встановлювати якісь тверді грошові вирази для визначення розміру штрафу, чи доцільніше піти шляхом, наприклад, Німеччини, виходячи одночасним встановленням законом меж та індивідуалізуючи, з урахуванням реального доходу особи?

2. З питання вилучення покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю з системи покарань та віднесення його до обмежувальних заходів. В роботі автор зауважує, що наразі призначення особі цього покарання впливає на обчислення строків погашення судимості, що випливає зі змісту чинної ст. 55 КК України. Відповідно до проекту Кримінального кодексу застосування аналогічного заходу в якості обмежувального так само впливає на обчислення строків погашення судимості, та фактично несе аналогічне змістовне навантаження. Втім, за проектом КК обмежити право обіймати певні посади, у тому числі на громадських засадах, визначається правом суду (і тільки у випадку вчинення корупційних правопорушень – обов'язком). Чи не призведе така широка дискреція судових можливостей застосування цього обмежувального заходу до його фактичного ігнорування в більшості випадків?

3. Автором пропонується виключили з системи покарань за проступки виправні роботи (або ж аналогічне йому покарання). Втім виправні роботи як вид покарання дозволяють все ж таки і покарати особу, і не знівечити її світосприйняття, й отримати «вигоду» для бюджету, дозволяє людині максимально «безкровно» зрозуміти, що вона вчинила, але при цьому не вириватися з суспільно-корисних зв'язків. Якщо ж виходити з позиції «відтінку колективної моралі», тоді слід переглядати і таку можливість звільнення від кримінальної відповідальності як передача на поруки трудовому колективу. Виникає питання щодо доцільності виключення такого виду покарання.

Разом з тим, характер наведених зауважень та міркувань щодо окремих висвітлених в роботі питань в цілому не знижує наукової цінності та значущості представленого на захист дослідження.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам

Основні положення дисертації з належним ступенем повноти були відображені в наукових статтях, підготовлених та опублікованих дисертантом, кількість і якість яких відповідає вимогам щодо публікацій, зарахованих за темою дисертації.

Аналіз тексту дисертації Н.В. Басалюк «Система покарань у кримінальному праві та законодавстві України» свідчить про відсутність порушень авторкою вимог академічної доброчесності. В роботі наявні посилання на відповідні джерела інформації у разі використання ідей, тверджень і відомостей; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності; використано методики дослідження та джерела інформації.

Загалом, дисертаційна робота Н.В. Басалюк є завершеним, змістовним, логічно та виважено побудованим дослідженням, а одержані висновки, результати та пропозиції є науково значимими та актуальними для правозастосування. Обсяг основного тексту дисертації відповідає встановленим нормативам до такого виду наукових робіт. Мова роботи

відзначається точністю, логічністю та аргументованістю викладу, що відповідає науковому стилю. Наукові положення в тексті дисертації за формою викладу доступні, у смисловому плані довершені, цілісні та взаємопов'язані.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

На підставі викладеного слід дійти загального висновку, що дисертація Наталії Василівни Басалюк на тему «Система покарань у кримінальному праві та законодавстві України» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261 (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, а її авторка – Наталія Василівна Басалюк заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент,
доцент кафедри кримінального права
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент **Ірина ГОРБАЧОВА**

Підпис Ірини Горбачової засвідчую

Вчений секретар
Національного університету
"Одеська юридична академія",
доктор юридичних наук, професор **Валентина ДУДЧЕНКО**